

**Evaluatie beheersovereenkomst agrarisch natuurbeheer
in de Leiemeersen van Laag-Vlaanderen te Wervik:
situatie na 3 jaar beheer**

Advies IN/A/2003/137

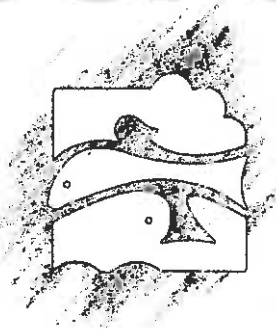
Olivier Dochy
*wetenschappelijk medewerker provinciebestuur West-Vlaanderen
Instituut voor Natuurbehoud*

instituut

voor

natuurbehoud

Provincie
West-Vlaanderen
Door mensen gedreven

Instituut voor Natuurbehoud

**Evaluatie beheersovereenkomst agrarisch natuurbeheer
in de Leiemeersen van Laag-Vlaanderen te Wervik:
situatie na 3 jaar beheer**

Advies IN/A/2003/137

Olivier Dochy

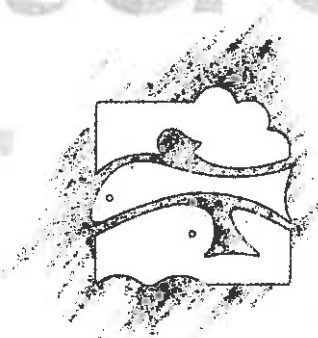
wetenschappelijk medewerker provinciebestuur West-Vlaanderen
Instituut voor Natuurbehoud

instituut

voor

natuurbehoud

Provincie
West-Vlaanderen
Door mensen gedreven

Instituut voor Natuurbehoud

EVALUATIE BEHEERSOVEREENKOMST AGRARISCH NATUURBEHEER in de LEIEMEERSEN van LAAG-VLAANDEREN te WERVIK: situatie na 3 jaar beheer

Advies IN/A/2003/137

1. Inleiding

Dit verslag geeft de resultaten van het vegetatieonderzoek door ondergetekende op 3 juni 2003 ter evaluatie van het gevoerde beheer van een aantal graslanden in de Leiemeersen van Laag-Vlaanderen te Wervik.

De graslanden worden beheerd door een plaatselijke landbouwer, dhr. Dhondt, die sinds 2000 een beheersovereenkomst heeft afgesloten met het stadsbestuur van Wervik. De overeenkomst heeft een duur van 5 jaar en is hernieuwbaar. 2003 is dus het vierde jaar dat de overeenkomst loopt en het derde jaar op rij dat een evaluatie gebeurt.

In het verslag van 2001 staan de details i.v.m. deze overeenkomst vermeld. Grote lijnen zijn dat er niet bemest mag worden en dat de maaibeurten later op het seizoen gebeuren dan in klassieke hooilandpercelen. Op die manier moet een verschraling van de bodem bewerkstelligd worden, en krijgen de planten kans om rijp zaad te vormen vóór de maaibeurt. De doelvegetatie bestaat uit soorten- en bloemrijk nat hooiland, gekend onder de noemer "dottergrasland".

Momenteel rest in de meersen nog één privaat perceel met tal van soorten van het dottergrasland. In de beheerspercelen komen alleen plaatselijk deze soorten voor, maar niet allemaal. Een hervestiging is noodzakelijk vanuit de huidige relictpopulaties in perceelsranden en het private perceel.

2. Methodiek

De gevolgde methodiek is identiek aan die van vorige jaren, zodat rechtstreekse vergelijking mogelijk is. De methodiek is uitgebreid toegelicht in Dochy (2001). Het enige verschil is dat er een week later gekarteerd is dan in 2002 waardoor het dominantie-aspect van sommige soorten wat over- of onderschat kan zijn. Dit vormt evenwel geen beletsel om concrete uitspraken over de toestand van de vegetatie te doen.

Ter herinnering: per perceel wordt een volledige soortenlijst gemaakt van de aanwezige planten met notering van de talrijkheid per soort.

Vanaf 2003 wordt gebruik gemaakt van een nieuwe schaal, de 'beheersmonitoringsschaal', om de talrijkheid van de soorten in een perceel te beschrijven (zie De Meulenaere et al., 2002). Deze nieuwe schaal heeft als doel om

het beheer globaal te kunnen evalueren, zodat een ruime mate van detaillering niet nodig is. Voor planten die het proefvlak voor minder dan 5 % bedekken, wordt een aantalsschaal gebruikt, voor de soorten die meer dan 5 % bedekking halen wordt een bedekkingsschaal gehanteerd in ruime klassen. Voor de evaluatie van natuurbeheer is het vooral nuttig om te zien hoe de zeldzame en de dominante soorten het doen binnen een proefvlak, voor de middenmoot is dat minder belangrijk. De nieuwe schaal komt tegemoet aan deze eis.

De 'beheersmonitoringsschaal' zal vanaf 2004 gebruikt worden voor de monitoring van erkende reservaten. Door ook deze schaal te gebruiken in Wervik, zullen de resultaten onderling vergelijkbaar zijn.

De nieuwe 'beheersmonitoringsschaal' is opgenomen in bijlage 2.

De kaart met de onderzochte percelen is opgenomen in bijlage 1.

3. Resultaten

3.1. Uitgangssituatie in 2000

De percelen 526a en 537a waren bij de start van de overeenkomst matig soortenrijke vochtige hooiweiden waarvan de botanische waarde daalde door o.a. verdroging en landbouwbeheer gericht op grasproductie. De percelen zijn net op de rand van de alluviale vallei van de Leie gelegen. De niet-ingezaaide grassen Rietgras, Geknikte vossestaart en Mannagrass waren in 2000 reeds frequent tot abundant aanwezig, wat wijst op een natte bodemgesteldheid in combinatie met een voedselrijke omgeving. Pinksterbloem en Scherpe boterbloem waren slechts sporadisch aanwezig, met grotere aantallen langs de perceelsranden. De beek werd gedomineerd door Rietgras (beschrijving vegetatie uit beheercontract).

Perceel 477 was oorspronkelijk grasland, en werd na de rechtekking van de Leie, waarbij een aanzienlijke verdroging van de meersen optrad, gescheurd tot maïsakker. Om het herstel tot grasland te bevorderen werd hier bij de start van de beheersovereenkomst in het voorjaar 2000 Italiaans raaigras (*Lolium multiflorum*) ingezaaid. Dit hoogproductieve gras is eenjarig, en zonder herinzaaien en zonder bemesting vermindert het spontaan na enkele jaren hooibeheer ten voordele van andere koloniserende plantensoorten.

Het perceel 478 naast 477 wordt sinds meerdere jaren als natuurterrein beheerd en bevat de laatste typische, maar toch al verarmde, dottergraslandvegetatie van de West-Vlaamse Leiemeersen, waarbij o.a. Dotterbloem, Pinksterbloem en Echte koekoeksbloem nog algemeen zijn. Het andere buurperceel 476 is nog in "klassiek" agrarisch, vrij intensief hooibeheer.

Er is geen vegetatieopname gebeurd bij de start van de overeenkomst in 2000 zodat de uitgangssituatie van de andere percelen niet bekend is.

3.2. Resultaten 3 juni 2003

In bijlage 3 zijn de resultaten weergegeven van de opnames op 3 juni 2003. Op 9 mei werd een aanvullend oppervlakkig bezoek gebracht om een idee te krijgen van de verspreiding van vroege bloeiërs als Pinksterbloem en Dotterbloem.

In totaal werden in 2003 66 soorten planten vastgesteld op de onderzochte percelen. Dat zijn er 24 meer dan in 2001 en 8 meer dan in 2002. De toename van de soortenrijkdom wordt toegeschreven aan meer gericht zoekwerk en het opduiken van een aantal niet-typische soorten van verstoorde of verruigde situaties. Er is geen noemenswaardige vooruitgang in de diversiteit van typische soorten van natte meersen.

Hieronder worden kort per perceel de karakteristieke kenmerken aangegeven.

3.2.1. Perceel 477

Het "grasakker" uitzicht is fel verminderd. Het ingezaaide Italiaans raaigras is nog steeds dominant aanwezig, maar groeit door de verschraling (geen bemesting) maar half zo hoog meer uit als in het verleden. Zoals verwacht neemt de Gestreepte witbol sterk toe. De pioniersoorten, als restant van het akkerverleden, zijn na 3 jaar nagenoeg verdwenen. Trosdravik is een nieuwe grassoort voor het perceel. Het is een zeldzaam gras, typisch voor dottergraslanden en dus een mooie aanwinst. In de voorgaande jaren werd deze soort over het hoofd gezien door de sterke gelijkenis met Zachte dravik, maar ze kwam ongetwijfeld voor in het natuurperceel 478. Dit geldt ook voor het 'nieuwe' gras Beemdlangbloem.

De soorten van echt natte graslanden, zoals Moeras-vergeet-me-nietje, Echte koekoeksbloem en Tweerijige zegge, breidden niet uit, maar de reeds gevestigde exemplaren hielden gewoon stand. Soorten van wat drogere graslanden, zoals de klaversoorten, Gewoon biggenkruid, Smalle weegbree en Gewone hoornbloem breidden daarentegen uit. Dit wijst op een onderliggend probleem van verdroging, vermoedelijk versterkt door het droge voorjaar van 2003.

Het aantal soorten in dit perceel nam toe van 30 in 2002 tot 39 in 2003. De toename is veroorzaakt door de vestiging van soorten van minder natte graslanden, terwijl de "natte" soorten bleven.

Conclusie : Er vestigen zich nog steeds extra soorten, maar het is zeer de vraag of een verdroging van het terrein de verdere gunstige ontwikkeling niet zal belemmeren. Het plaatsen van peilputten is noodzakelijk om een beter beeld te krijgen op de grondwaterhuishouding en de potenties van het gebied. Er zal eerder een verschuiving naar een glanshaverhooiland te verwachten zijn, dan een dottergrasland. Niettegenstaande dit ook een landschappelijk fraai bloemrijk plaatje kan opleveren, is het toch een minder karakteristiek vegetatietype voor de natte Leiemeersen. De typische soorten Dotterbloem, Trosdravik, Tweerijige zegge e.a. zullen dan verdwijnen.

3.2.2. Perceel 537a1

Het aantal soorten bleef gelijk in dit perceel, maar er is wel een verschuiving opgetreden. De meeste nieuwe soorten zijn storingssoorten, die bijvoorbeeld in wielsporen groeien. Zij komen maar met enkele individuen voor en zijn dan ook niet zo belangrijk. Soorten die verdwenen zijn de pioniers van de uitgegraven slenken, zoals Grote waterereprijs, Beekpunge en Grote waterweegbree. Verder zijn sommige grassen duidelijk verminderd: Fioringras, Geknikte vossenstaart, Zachte dravik en vooral Engels raaigras door het achterwege blijven van bemesting. Voor het overige is het vegetatiebeeld grotendeels status quo gebleven. Wel lijkt dit perceel wat te vernatten, omwille van de (beperkte) toename van Scherpe zegge en Rietgras. De vernatting op dit perceel is te danken aan de kleine dijkes die de afwatering naar de langsgracht afremmen.

Conclusie: Dit perceel is grotendeels gelijk gebleven qua vegetatie, maar blijft goede potenties voor verbetering behouden door een langzame vernatting. Volgehouden beheer is noodzakelijk voor een beter resultaat.

3.2.3. Perceel 537a2 en perceel 526a

Beide perceelgedeelten hebben dezelfde karakteristieken en worden samen besproken. Het zijn natte graslanden met veel microreliëf (laantjes, al dan niet heruitgediept). Ook hier bleef het aantal soorten gelijk (28 soorten). Beide percelen lijken iets minder nat dan het vorige. De storingssoorten zijn hier grotendeels verdwenen (o.a. zuringsoorten). Enkele ruigtesoorten waren nieuw, maar het voorkomen is slechts sporadisch en dus van weinig belang. Mannagrass is achteruitgegaan ten voordele van Gestreepte witbol. Beide hoge grassen verdringen de kleinere soorten Geknikte vossenstaart en Zachte dravik die sterk achteruitgegaan zijn. Bij verdergaande verschraling moet de situatie voor die soorten verbeteren. Engels raaigras is ook hier vrijwel compleet uit de grasmat verdwenen. In mei werd vastgesteld dat er op dit perceel één plant Dotterbloem voorkomt alsook een weinig Pinksterbloemen.

Conclusie: De aanwezige soorten van dottergrasland houden stand of vestigen zich langzaam, maar belangrijke verbetering blijft voorlopig nog uit. Verder verschralen is ook hier de boodschap.

3.2.4. Sloot

Zoals vorig jaar voorspeld, is een verdergaande verruiging van de water- en oevervegetatie opgetreden. Liesgras en Rietgras zijn dominante soorten geworden in en langs het water. Een maaibeurt is gewenst, maar zonder de bodem van de gracht te verdiepen. In dit laatste geval zou immers meer grondwater afgevoerd worden en dat is zeker niet de bedoeling. Integendeel, de waarnemingen wijzen eerder op een verdroging van de percelen. Ook heel belangrijk is dat het rijtmaaisel niet op de oevers van de hooilanden wordt gedeponed, maar wordt afgevoerd, eventueel naar verderop gelegen akkers.

Het maaien van de bermen met Rietgras en de oevers van de gracht is ook noodzakelijk om verdere verruiging tegen te houden.

3.2.5. Poel

De exoot Grote waternavel is, niettegenstaande twee ruimbeurten per jaar, nog steeds niet uitgewoekerd. Verdere bestrijding is noodzakelijk. De Grote lisdodde koloniseert ook sterk de vijver. Ook deze soort wordt best ingetoomd om een te snelle verlanding te vermijden. Dit kan gebeuren door de stokken gewoon uit te trekken of door ze onder de waterlijn te maaien. Dit laatste kan door het tijdelijk aflaten van het water (elleboogpijp naar beneden draaien), zo laag mogelijk de stengels te maaien, en daarna het waterpeil weer te laten stijgen (elleboogpijp weer omhoog). Lisdodde heeft namelijk holle stengels en wortelstokken die afsterven wanneer ze vol water lopen.

De vegetatie van de poel werd verder niet in detail onderzocht. De waterkwaliteit ziet er behoorlijk uit, het water is helder en er zitten veel insecten, waterjuffers, groene kikkers en dikkopjes van padden.

3.2.6. Ter vergelijking : natuurperceel 478

Dit perceel is eigendom van een particulier die het ecologisch beheert als een dottergrasland. Het is en blijft botanisch het beste graslandperceel omwille van het voorkomen van Dotterbloem, Trosvrik en een aantal typische soorten in min of meer opvallende aantallen.

De grassen Trosvrik en Beemdlangbloem werden in 2003 voor het eerst gevonden, maar zijn in het verleden vermoedelijk over het hoofd gezien door hun gelijkenis met andere soorten. Trosvrik is een goede indicator van oude natte graslanden en is een 'goede soort' voor het gebied, want zeldzaam in Vlaanderen. Beemdlangbloem is eerder typisch voor vochtige glanshavergraslanden. Op dit perceel is verdroging het duidelijkst te merken door een sterke achteruitgang van de waterminnende soorten zoals Grote vossenstaart, Mannagras, Moerasspirea, Moeras-vergeet-me-nietje, Pijptorkruid en vermoedelijk ook Dotterbloem zelf. Soorten van iets drogere terreinen hielden daarentegen stand of namen toe: Smalle weegbree, Knoopkruid, klaversoorten, Beemdlangbloem, ...

In 2003 werden enkele extra soorten opgemerkt (33 soorten) t.o.v. 2002 (26 soorten).

De rand met de gracht aan de oostzijde van het perceel is nog het natst en het rijkst aan de dottergraslandsoorten.

Conclusie: Botanisch is dit perceel nog steeds heel interessant, maar het heeft te lijden van verdroging.

3.2.7. Ter vergelijking : landbouwperceel 476

Tijdens een kort bezoek op 9 mei werd vastgesteld dat Grote vossenstaart het dominante gras was en dat Pinksterbloem verspreid over het hele perceel voorkomt, maar niet in echt grote aantallen. Op 3 juni bleek het perceel reeds gehooïd te zijn, zodat geen vegetatieopname kon plaatsvinden.

4. Discussie

Uit de resultaten blijkt dat het gebied tussen de parallelgracht en de Leie duidelijk aan het verdrogen is. De wat hoger gelegen percelen zijn niet aan verdroging onderhevig, vermoedelijk eerder aan een lichte vernatting door de afvoerremmende werking van de opgeworpen bermen.

Het verschralend beheer heeft een gunstig resultaat op alle percelen. De ruigtesoorten nemen vrijwel overal duidelijk af, alsook de productie van de grassen zelf. Dit is het duidelijkst te zien op het perceel 477.

De combinatie van verdroging en verschraling zal de vegetatie eerder in de richting van een glanshaverhooiland doen opschuiven dan een dottergrasland. In een glanshaverhooiland zijn meer soorten klavers, wikke, Brunel, Knoopkruid, Veldzuring, Smalle weegbree, Gewoon biggenkruid, enz... te verwachten. Niettegenstaande dit ook bloem- en insectenrijke graslanden zijn, zijn deze niet typisch voor de alluviale Leievallei zelf. Een dottergrasland is gebonden aan een continu kwelinvloed waarbij het grondwater 's zomers niet veel dieper dan 40 cm onder het maaiveld mag wegzakken (Zwaenepoel et al., 2002; Demolder et al. 2003). Peilbuismetingen op verschillende plaatsen in de meersen moeten nagaan of deze situatie nog gehaald wordt. Zoniet zullen extra maatregelen noodzakelijk zijn om dit zo typische vegetatietype voor de Leievallei te behouden, want het is het laatste goed ontwikkelde relict in de West-Vlaamse Leievallei.

5. Besluit met aanbevelingen voor het verder beheer

De verschuivingen binnen de vegetaties van zowel de beheerspercelen als de aanpalende landbouw- of natuurpercelen, zijn klein. Lokaal zijn nieuwe typische soorten opgedoken, wat een goed teken is, maar er zijn even goed tekenen dat de grondwaterhuishouding niet ideaal is om uiteindelijk de gestelde doelen te bereiken. Een verdere opvolging tijdens de komende jaren is noodzakelijk. Ook wordt gepleit voor het plaatsen van drie peilbuizen om de stand van het grondwater op te volgen. Deze zullen geplaatst worden door het Instituut voor Natuurbehoud in de loop van de zomer van 2003. De stad Wervik zorgt voor een regelmatige aflezing door vrijwilligers of eigen personeel (minstens 1 maal per maand, bij voorkeur op de eerste werkdag van de maand, alsook bij extreem droge of extreem natte omstandigheden).

Een consequent volgehouden natuurgericht beheer is en blijft noodzakelijk om het vooropgestelde natuurstreefdoel binnen een redelijke termijn te bereiken. De

gewijzigde beheersvoorschriften zoals in het verslag van vorig jaar gesteld, blijven van kracht:

- voor alle percelen: eerste hooibeurt tussen 15 en 31 mei, idealiter bij de aanvang van de bloei van de dominerende grassen. Tweede hooibeurt na 1 september.
- geen nabegrazing
- gebruik van zo licht mogelijk materieel bij zo droog mogelijke omstandigheden
- manueel maaien van de bermen en oevers is ten zeerste aangeraden om snelle verruiging te voorkomen

6. Literatuurlijst

- De Meulenaere E., Schollen K., Vandomme K., T'Jollyn F., Hendrickx F., Maelfait J.-P. & Hoffmann M., 2002. Een hiërarchisch monitoringssysteem voor beheersequivalentie van natuurreservaten in Vlaanderen. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud 2002.09. Brussel.
- Dochy O., 2001. *Vegetatieonderzoek in de Leiemeersen van Laag-Vlaanderen, Wervik, ten behoeve van de evaluatie van een beheersovereenkomst agrarisch natuurbeheer*. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud nr. IN/A/2001/108, Brussel.
- Dochy O., 2002. *Evaluatie van een beheersovereenkomst agrarisch natuurbeheer na twee jaar in de Leiemeersen van Laag-Vlaanderen te Wervik*. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud nr. IN/A/2002/132, Brussel.
- Zwaenepoel, A., 2000. *Veldgids: ontwikkeling van botanisch waardevol grasland in West-Vlaanderen*. Uitg. Provinciebestuur West-Vlaanderen, Brugge. 98 p.
- Demolder H., Adams Y. & Paelinckx D., 2003. *Typologie en beheer van soortenrijke cultuurgraslanden*. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud 2003.01. Brussel.
- Zwaenepoel A., T'Jollyn F., Vandenbussche V. & Hoffmann M. (eds.), 2002. *Systematiek van natuurtypen voor het biotoop grasland*. MINA 102/99/01. Instituut voor Natuurbehoud i.s.m. Universiteit Gent en W.V.I., resp. Brussel, Gent, Brugge.
- Schaminée, J.H.J., A.H.F. Stortelder & V. Westhoff, 1995. *De vegetatie van Nederland, deel 1. Inleiding in de plantensociologie: grondslagen, methoden en toepassingen*. Uppsala/Leiden. 298 p.

Brussel, 10 juli 2003

Olivier Dochy
wetenschappelijk medewerker Provincie West-Vlaanderen
Instituut voor Natuurbehoud

BIJLAGEN

1. Situering studiegebied: percelen en vegetatie-ontwikkeling
2. Gebruikte vegetatie-indexen (Tansley, sociabiliteit, beheersmonitoring)
3. Resultaten van inventarisatie op 3 juni 2003 per vegetatie-eenheid (tabel)
4. Fotoreportage dd. 3 juni 2003